

323.1(=18)(497.1)"1912/1945"
94(496.5)"1939/1945"
327(496.5)"1939/1945"
COBISS.SR-ID 83477001

Језик рада: Српски
Примљен: 21. 07. 2022.
Прихваћен: 15. 09. 2022.
Тип рада: Оригинални научни рад

Доц. др Маријана Стамова

Институт за Балканистику са Центром за тракологију
Бугарска академија наука, Софија, Република Бугарска
E-mail: marianastamova@yahoo.com

АЛБАНСКЕ ИЛУЗИЈЕ У ГОДИНАМА ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

АПСТРАКТ: Статус кво на Балкану који је успостављен Версајским мировним уговорима био је нарушен у време Другог светског рата. Од свих балканских држава Албанија се прва нашла на удару „Новог европског поретка” који су успостављали Хитлер и Мусолини. Уз њихову помоћ Албанија је остварила свој национални програм уједињења свих Албанаца у једну државу. Међутим, „Велика Албанија” била је само ратна креатура, која није међународно призната. Крај рата скинуо је са дневног реда идеју о свеопштем уједињењу Албанаца. Албанска држава успостављена је поново у границама које је добила након окончања Првог светског рата, док је велики део албанског народа и даље остао да живи ван њених граница.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Балкан, Версајски систем, Други светски рат, Албанија, Велика Албанија, Хитлер, Мусолини

Закаслелом стварању независне албанске државе током 1912. године, у поређењу са осталим балканским државама, претходио је покрет албанског народног препорода крајем XIX и почетком XX века. У његовој основи крију се историјски корени програмског максимума албанских препородитеља, који су преко Програма Призренске (1878–1881) и Пећке лиге (1899) пласирали идеју о ује-

дињењу свих Албанаца у ранијим вилајетским оквирима.¹ Након кратког затишја, које је уследило у албанском покрету за независност, појава такозване Младотурске револуције у Османској империји 1908. године, дала је нови подстрек његовом даљем развоју. Битољски конгрес представника свих делова албанских земаља и албанских колонија у иностранству, одржан у новембру 1908. године, обнавља идеју о независности Албаније у границама Скадарског, Косовског, Битољског и Јањинског вилајета.

Уочи Првог балканског рата, октобра 1912. године, Комитет за одбрану Албанаца, формиран у Скопљу 1910. године, шаље апел свим Албанцима да се супротставе деоби територија Отоманске империје у које су улазиле и територије насељене албанским живљем у корист осталих балканских држава.² Излаз из неизвесне ситуације, створене успесима Балканског савеза током октобра и новембра 1912. године, албански прваци предвођени Исмаилом Ђемалијем налазили су у сталним консултацијама са политичким круговима из Беча и Рима. Тек када су добили неопходне гаранције Аустро-Угарске и Италије, пред 83 делегата из свих крајева земље, Исмаил Ђемали је у Валони, 28. новембра 1912. године, подигао заставу независности, тзв. „Скендербегову заставу”.

Независност Албаније призната је на међународној конференцији у Лондону, 29. јула 1913, а касније и потврђена на конференцији посланика Великих сила у Фиренци, 17. децембра 1913. године. На препоруку Версајске мировне конференције, сазване да би се озваничио крај Првог светског рата, 9. новембра 1921. године организована је наредна конференција представника Великих сила у Лондону, на којој је коначно потврђено постојање албанске државе.

Тим решењима албански покрет за стварање територијалне и етничке Албаније није успео да реализује своје раније замисли. Косово и Метохија и Вардарска Македонија остали су у саставу Краљевине Југославије, створене 1918. године, а Северни Епир у оквиру Грчке. У периоду између два рата често је долазило до великог антагонизма. Југославија је себе сматрала победницом у Првом светском рату, па се према суседним земљама односила као гарант и за-

¹ Јужна Албанија са Епиром и Јањиним; Северна Албанија са Скадром, Тираном и Елбасаном; Македонија са Дебром, Скопљем, Гостиваром, Прилепом, Велесом, Битољем и Охридом; Косово и Метохија и Рашка област са градовима Пећ, Ђековица, Призрен, Митровица, Прешево, Нови Пазар, Приштина, Ђиљане, Куманово и Сјеница.

² Балкански савез који су чиниле Србија, Црна Гора, Грчка и Бугарска имао је своје интересе, па је у складу с њима у Скадар ушла црногорска војска, а српска војска је преко Косова и Метохије, Македоније и средње Албаније избила на Драч, док су Грци заузели Ђирокастро.

штитник Версајског система. Земља је била у сталном антагонизму са Италијом која је показивала претензије како према далматинској обали, тако и према Албанији. Након југословенског признавања пуне италијанске доминације у Албанији, на основу политичких и војних споразума из друге половине 30-их година, Италија је припремала терен за стварну окупацију те земље.³ Истовремено, албанска влада са краљем Зогуом, поред реформи које је спроводила на унутрашњем плану, водила је и борбу за права албанске мањине ван њених територија, тј. у Југославији. Након емиграције Зогуа из Албаније, 6. априла 1939. године, само дан пре окупације, окончан је један период у историји међуратне Албаније који су карактерисале неуспешне реформе оријенталне управе по западном моделу.⁴

Италијанско заузимање Албаније, 7. априла 1939. године, директно је повезано са планом о завођењу „Новог поретка“ у Европи и свету у режији немачког вође Адолфа Хитлера и италијанског дучеа Бенита Мусолинија.⁵ Тај дуго припремани корак Италије, поред војно-стратешких имао је економске разлоге. Два лидера су се договорили да Италији припада иницијатива деловања у Средоземном мору.⁶

У правцу војних и политичких припрема, 16. априла 1939. године италијански парламент у Риму донео је закон којим је прихватио предлог из Тиране да краљевска титула „Краља Италије и императора Етиопије“ коју је носио Виктор Емануел III, буде проширена и на „краља Албаније“. Своје краљевске прерогативе у односу на Албанију Виктор Емануел III остваривао је преко свог вицекраља са седиштем у Тирани. На ту позицију постављен је Франческо Јакомини.⁷ Тако је, поред персоналног савеза, започео процес административног уједначавања и на привредном, политичком и војном плану, чиме је стављена тачка на албанску независност. Изградња „Новог поретка“ наставља се 21. априла 1939. године, када се формира и албанска фашистичка странка, а јуна 1939. припрема се и доноси нови устав. Сва права и укупна власт пренесена је у руке краља, док Албанија као држава добија статус конституционог члана монархије Савојске династије.⁸

³ Бранко Коматина, *Југословенско-албански односи 1979–1983* (Београд: Службени лист СРЈ, 1995), 14.

⁴ Ђорђе Борозан, „Југославија и Албанија у Двадесетом Вијеку“, у: *Југословенска држава 1918–1998*, уредник Владо Стругар (Београд: ИСИ, 1999), 208.

⁵ Stavro Skendi, *Albania: East – Central Europe under the Communist* (London: Thames & Hudson, 1957), 9.

⁶ Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији у светлости међународног права* (Београд: Политика, 1992), 199.

⁷ Исто, 200.

⁸ S. Skendi, *n.d.*, 18.

Циљ римских властодржаца према којем је Албанија требало да буде италијански мостобран на Балкану ради контроле Јадранског мора и продора према Блиском истоку, подударао се са настојањима албанских националиста за стварање „Велике Албаније”. Они су се надали да би остварење тог циља могло ујединити све Албанце и тиме коначно решити албанско питање. Италијански министар спољних послова гроф Ћано је, 21. априла 1939. године, у свом дневнику написао да би италијанска политика требало да се бави и питањем Косова и Метохије, чиме би се подржао иредентистички проблем на Балкану.⁹

Постојање многобројног албанског становништва у оквиру њених граница представљало је велики проблем за Краљевину Југославију. Према неким ауторима, кривци за тај проблем били су сами руководећи кругови у Београду у периоду између два рата. У националном, културном, политичком и економском смислу, Албанци су се у том периоду налазили у најтежем положају у односу на све остале националне мањине Краљевине Југославије. У прилог томе наводило се да у периоду између два светска рата албанска национална мањина није имала ниједну школу на свом матерњем језику, па чак ни сопствено културно-уметничко друштво. Незадовољство Албанаца на Косову и Метохији повећавало се због политике колонизације српског становништва из осталих крајева земље. Репресија према албанском становништву на Космету приморавала је део Албанаца да тражи излаз у емиграцији. Та емиграција, која је себе сматрала напредном, углавном је била непријатељски расположена према југословенској монархији, па су је Италијани и Албанци у самој Албанији вешто користили за антијугославенску пропаганду. У вези с тим, значајну улогу имало је ангажовање косовске емиграције од стране италијанских обавештајних служби чији је циљ био потпуна контрола над Албанијом, али и слабљење југословенских позиција на југу.¹⁰ Озакоњењем италијанског присуства на Балкану преко присуства у Албанији, повећане су наде албанских владајућих кругова у Тирани, као и емигрантских кругова са Косова и Метохије, да ће доћи до стварања „Велике Албаније”, у коју би ушли, како је већ поменуто, и Северни Епир (на албанском Чамерија), Западна Македонија, источни део Црне Горе, као и Косово и Метохија.

⁹ Милутин Фолић, „Окупациони систем и колаборација на Косову и Метохији 1941–1945”, у: *Други светски рат – 50 година касније*, уредник Владо Стругар, (Подгорица: ЦАНУ том I, 1995), 562.

¹⁰ Živko Avramovski, „Prilog pitanju italijansko-albanske iredentističke propagande na Kosovu i Metohiji u vreme Minhenske krize i okupacije Albanije”, *Istorijski glasnik*, br. 2–3 (1964), 123–124.

Капитулацијом Југославије, априла 1941. године, после напада сила Осовине, створена је нова територијална ситуација. Подела Југославије била је један од услова реализације „Новог поретка” у југоисточној Европи.¹¹ Убеђени да је наступио час када ће, уз помоћ Италије и Немачке, планиране територије ући у састав „Велике Албаније”, већина Албанаца је стала на страну окупаторских снага. Водећи људи албанских националиста, какви су били Бедри Пејани, Реџеп Митровица, Ибрахим Ђакова и Реџеп Краснићи истакли су познате политичке концепције о стварању етничке Албаније.¹² Истовремено, предводник и водећи представник „великоалбанске идеје” Мустафа Круја¹³ је у Краљевској академији у Риму, пропагирајући „природни и историјски карактер Велике Албаније”, истакао да ће после победе сила Осовине и успостављањем фашистичког поретка, Мусолини и Хитлер осигурати националну слободу албанском народу и обезбедити стварање албанске националне државе која ће у максималистичким етничким границама бити у саставу Италије.

Католичка црква се такође активно укључила у пропагирање „Велике Албаније”. У књизи „Албанија и Албанци”, Марин Сирдани подржава становиште Мустафе Крује да „Велика Албанија” може постати реалност једино вољом Мусолинија и Хитлера. Такође, тврди да етничка Албанија мора обухватити четири турска вилајета – Јанински, Скадарски, Битољски и Косовски, док би се Црна Гора морала свести на оне границе које је имала до Берлинског конгреса.¹⁴

Током целе 1941. године албанска и италијанска штампа популаризовала је фашистичку Италију као ослободиоца и ујединитеља свих Албанаца, славећи је као мајку новостворене „Велике Албаније”. Затим су 21/22. априла владе Италије и Немачке потписале Бечки споразум о деоби територија које су раније припадале Краљевини Југославији и Краљевини Грчкој. Косово је било подељено на три зоне.

Талијани су добили највећи део: Призренску котлину, Метохију, централни део Косова, делове Неродимља и Горњег Поморавља. Немци су окупирали Косовску Митровицу, Вучитрн и Подујево и, што им је било најбитније, под своју контролу ставили су рудник „Трепча”. Бугари су успоставили власт у Качанику, Сариничкој жу-

¹¹ Драган Ненезић, „Југословенске области под фашистичком Италијом 1941–1943. Планови и последице”, у: *Други светски рат – 50 година касније*, уредник Владо Стругар (Подгорица: ЦАНУ том I, 1995), 503.

¹² Ђорђе Борозан, *Велика Албанија: Поријекло – идеје – пракса* (Београд: Војноисторијски институт Војске Југославије, 1995), 316–317.

¹³ Члан руководства Косовског комитета, од децембра 1941. до јануара 1943. године премијер квислиншке владе Албаније.

¹⁴ М. Фолић, *н.д.*, 562.

пи, док су са Италијанима делили власт у Неродимљу и Горњем Поморављу.¹⁵ Под италијанску власт потпали су и западни делови вардарске Македоније са градовима Тетово, Кичево, Гостивар, Дебар и Струга у којима је било много албанског живља.¹⁶

Након нешто више од два месеца пошто је италијанска војска подржана Албанцима окупирала делове Македоније, Црне Горе, Косова и Метохије и Северног Епира, прокламацијом Мусолинија од 29. јуна 1941. године, сва права која су произлазила из војне окупације пренесена су албанској влади у Тирани.¹⁷ Већ 12. августа 1941. та је прокламација била потврђена Указом бр. 246 италијанског краља Виктора Емануела III, што је значило да Албанија или такозвана „Велика Албанија” има улогу протектората у који су ушли Косово и Метохија, западни део Македоније са Тетовом, Гостиваром, Кичевом, Дебром и Стругом, Црна Гора са областима око Бара и Подгорице и Санџак.¹⁸ Тако је италијански окупатор на своју страну придобио Албанце, декларишући се као њихов спасилац и реализатор идеје о уједињену Албанаца на Балкану у једну државу.

У административном смислу, политичка власт и управа над окупираним областима дата је „Високом комесаријату за Косово, Дебар и Стругу”. Њиме је руководио Фејзи Ализиоти, као министар квислиншке албанске владе. Званични језици били су албански и италијански. До августа 1941. године, у новим „ослобођеним областима”, односно областима ван саме Албаније, албански квислинзи формирали су три префектуре (управне области): Призренску, Приштинску и Дебарску. Нешто касније, 22. септембра 1941. године, формирана је и Пећка префектура. Свака префектура имала је задатак да руководи администрацијом и судовима, просветом, културом и другим друштвеним делатностима, као и привредом. Поред војне и полицијске власти којима су руководили Италијани, у фебруару 1943. године у нижим административним јединицама – квестурама, формирана је и жандармерија која је вршила функцију ад-

¹⁵ Бранко Бошковић, „Страдања и прогони Срба и Црногораца са Косова и Метохије током Другог светског рата”, у : *Други светски рат – 50 година касније*, уредник Владо Стругар (Подгорица: ЦАНУ, том I, 1995), 588–589.

¹⁶ Ђ. Борозан, *Велика Албанија*, 309. Видети и: Батковски Томе, *Великоалбанска та игра во Македонија* (Илегални здруженија-вооружени одметнички групи, илегални организации и илегални групи, создадени од позициите на албанскиот национализам во Македонија во периодот 1945–1987 година), (Скопје: Мугри 21, 1994), 36.

¹⁷ С. Аврамов, *н.д.*, 200, Ђ. Борозан, „Западна Македонија, Косово и Метохија у концептима територијалне и етничке Албаније”, *Војно дело*, бр. 3 (1998), 53.

¹⁸ М. Фолић, *н.д.*, 561. Видети још: Шпиро Лагатор, „Квислиншке војне формације у Црној Гори 1941–1945”, у : *Други светски рат – 50 година касније*, уредник Владо Стругар (Подгорица: ЦАНУ том I, 1995).

министративне и политичке полиције. Ту улогу су до тада обављали краљевски италијански карабињери. На положаје официра, под-официра и жандарма постављани су углавном Албанци.¹⁹

У деловима Косова које је окупирао Немачка, о власт је организована на основу уредбе од 6. августа 1941. године. Предвиђено је да се Косовско-митровачки округ састоји од срезова: Косовска Митровица, Нови Пазар, Вучитрн и Подујево. Али, у децембру 1941. квислиншка влада Милана Недића усвојила је нову уредбу о административној подели Србије, која је предвидела унеколико другачију деобу на срезове, округе и општине. Тако је ранији Митровачки срез подељен на Вучитрнски, Новопазарски, Подујевски и Рашки срез. У њима су, изузев у Рашком, сву власт имали Албанци. Немци су формирали и жандармерију коју су чинили Албанци под командом Бајазита Бољетинија, који је одабран као истакнути представник „великоалбанске“ идеје. Чак је на униформама тих жандарма био утиснут грб са ликом Скендербега, средњовековног албанског вође. У немачкој служби налазило се око 1.000 жандарма добровољаца – Албанаца.²⁰

После капитулације Југославије, априла 1941. године, специфичан „рат“ на Косову вођен је око рудника „Трепча“. Албанци нису прихватили да Косовско-митровачки округ буде саставни део окупираних Србије. Група од 60 Албанаца, на челу са Бедријем Пејанијем, разместила се у Косовској Митровици. Према српским истраживачима, то су већином били представници Косовског комитета и неколико емиграната који су између два рата радили на реализацији плана стварања „Велике Албаније“. Од краја априла до почетка августа они су успели да организују албанску квислиншку власт и жандармерију у Косовској Митровици. Међутим, немачка војна управа, да би истиснула Италију из тога региона, повезала се са српским квислиншким снагама и на тај начин осигурала експлоатацију рудника „Трепча“, који је задовољавао 33% немачких ратних потреба за оловом, цинком и другим рудама.²¹

Идеју о „етнички чистом“ Косову насељеном само Албанцима заступале су и Италија и Немачка, пре свега због стратешког положаја Косова, али и његовог рудног богатства. Наравно, то је био интерес и циљ и самих Албанаца. Да би остварила своје циљеве проширивања утицаја на Моравско-вардарску долину и доминацију на стратегијском путу ка Солуну, Италија је вешто користила Албанце. Међутим,

¹⁹ М. Фолић, *н.д.*, 564–565.

²⁰ *Исто*, 566.

²¹ *Исто*, 566–567.

такве мегаломанске захтеве Немачка није прихватила. Интереси Берлина били су другачији, па су Немци спутавали те амбиције Рима. С друге стране, Албанци су радили на остварењу сопствених амбиција ослањајући се на помоћ Италије и Немачке. Надали су се да на тај начин могу померити границе према Скопљу, Врању и Новом Пазару.²²

Осим албанског покрета за стварање „Велике Албаније”, тих година се, под окриљем сила Осовине, међу Албанцима појавио и покрет „Бали Комбетар”, који је такође имао своје националистичке идеје и тенденције. Његов циљ био је уједињење свих Албанаца, али је иступао како против фашистичких окупатора, тако и против народноослободилачког покрета под вођством комуниста. Налазио је подршку и у неким западноевропским државама које су и раније подржавале сличне организације.

Организацијом „Бали Комбетар” (Национални фронт), која је настала крајем 1942. године, руководили су Митхад Фрашери, Скендер Мучај, Хасан Доста и Васили Андони. „Бали Комбетар” или Балистичка организација, како су је звали, ступила је у контакт са британском обавештајном службом од које је добила подршку да ради на стварању мреже организација у самој Албанији и у деловима окупиране Југославије под италијанском влашћу. Балисти су покушали да се представе као једини легитимни покрет међу Албанцима са обе стране југословенско-албанске границе, па су позивали све Албанце, без обзира на њихова политичка убеђења и религијску припадност, на супротстављање окупаторским властима и на стварање „Велике Албаније” у „етничким” границама.²³

Друга организација отпора против фашизма у Албанији био је „Националноослободилачки покрет” (НОП), који су водили комунисти. При оснивању Комунистичке партије Албаније (КПА), 8. новембра 1941. године у Тирани, значајну улогу имала су два емисара Јосипа Броза Тита у Албанији, чланови обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију – Миладин Поповић и Душан Мугоша.²⁴ Неки албански истраживачи сматрају да су иза фасаде НОП-а Југославије комунисти цинично припремали грађанску револуцију за социјално ослобођење. Ипак, развоју тог комунистичког покрета допринео је, без сумње, албанско живље са територија које су припадале Краљевини Југославији. На тим територијама створена су три комитета КПЈ – за Косово и Метохију (коју су Албанци називали Дукађин), за Македонију и за Црну Гору, Боку и Санџак. Они су, и поред

²² Ђ. Борозан, *Велика Албанија*, 329–331.

²³ Т. Батковски, *н.д.*, 39–40.

²⁴ S. Skendi, *н.д.*, 19–20.

многа перипетија, одиграли водећу улогу у националноослободилачком покрету тих области.²⁵

У судару сила Осовине и савезника 1943. година била је преломна. За Италију и италијанске оружане снаге наступили су тешки моменти који су се одразили и на њихов опстанак на Балкану. После капитулације Италије, 8. септембра 1943, Немачка је реокупирала раније „италијанске“ територије у Југославији, Грчкој и Албанији. У то су спадале и оне територије које су сачињавале „Велику Албанију“.²⁶

Међутим, на Космету, западној Македонији и источној Црној Гори ситуација се није битно променила. Немачка је на реокупираним територијама наставила да подржава постојање „Велике Албаније“ све до краја рата. Остала су на снази немачка обећања о остварењу албанских националних интереса, чиме је Трећи рајх штитио, пре свега, своје интересе и тако одржавао лојалност Албанаца.

После десанта америчко-енглеских трупа на Сицилију, од 10. до 17. јула 1943. године, савезници су, преко британске војне мисије у Тирани, извршили притисак на „Бали Комбетар“ да се успостави сарадња са народноослободилачким покретом ради борбе против фашистичког окупатора. Представници обе организације постигли су компромис на састанку у месту Мукај близу Тиране, 2. августа 1943. године и сагласили се да обједине дејства и створе заједничку владу – „Комитет националног спаса Албаније“.²⁷ Међутим, југословенски емисари су се томе оштро супротставили, оптужујући албанске делегате да су потпали под утицај националиста. Они су одбацивали стварање комитета као врховне власти у борби за национално ослобођење. Већ у септембру 1943. године албански комунисти су прихватили одлуке југословенских комуниста и започели нападе против „Бали Комбетара“.

Као једно од најделикатнијих питања за придобијање албанског народа за учешће у народноослободилачком рату у Југославији, па и Албанији, у тој фази развоја борбе, било је национално питање. У својој националној политици КПЈ истиче не само социјално већ и национално ослобођење, равноправност народа и њихово право на самоопредељење.²⁸ Критикујући уједињење Албаније уз помоћ поменутих сила фашизма, као и пројекте „Бали Комбетара“, „Легалитета“ и „Друге Призренске лиге“, који су се стално позивали на етничку и „Велику

²⁵ Nasi Lefter, „The Special Features and Results of the Anti-fascist National Liberation War in Kosova“, In: *The Truth on Kosova*, editor Nasi Lefter, (Tirana: Encyclopaedia publishing House, 1993), 199.

²⁶ Ђ. Борозан, *Велика Албанија* ..., 342.

²⁷ S. Skendi, *n.d.*, 21.

²⁸ Ali Hadri, „Nacionalni i politički razvitak Albanaca u Jugoslaviji“, *Pregled*, br. 4 (1970), 495.

Албанију”, Енвер Хоџа износи концепцију КПА за Албанију после рата : „Ми нисмо ни за велику ни за малу Албанију, већ смо једино за Албанију која као држава и нација представља јединствену целину”.²⁹

У анализи британске амбасаде у Београду, од 7. априла 1945. године, констатовано је: „Чини се да руководство НОБ у Албанији признаје да су Косово и Метохија део југословенског НОП-а, јер је у лето 1944. године Енвер Хоџа отворено признао да је Космет, тачније народноослободилачка војска Косова и Метохије део НОП-а Југославије, те да Космет припада сфери Титових утицаја”.³⁰

После успостављања војне сарадње између народноослободилачких покрета, маршал Тито и Енвер Хоџа од лета 1944. године врше заједничка дејства. Она су нарочито дошла до изражаја у ратним дејствима на Космету, када су српске формације оперисале у Приштини и Ђиљану, док су албанске јединице биле ангажоване у борбама код Ђаковице и Призрена. После тешких борби са јединицама одступајуће немачке војске на северу, током октобра и новембра 1944. године, крајем новембра Косовско-метохијска област је потпуно ослобођена. Након ослобођења Тиране, такође у новембру 1944. године, маршал Тито и југословенска штампа су поздравили „војну сарадњу југословенске и албанске армије у борби против фашистичких освајача”.³¹

Статус кво на Балкану успостављен Версајским системом мировних уговора био је срушен током Другог светског рата. Од балканских држава Албанија је прва осетила плодове „Новог поретка” који су завели Хитлер и Мусолини, сматрајући да су остварени албански национални идеали. У вези с тим, у току рата косовски проблем је радикално решен стварањем „Велике Албаније”. Такво решење активно су подржали и Албанци Косова који су се сматрали делом јединственог албанског корпуса. У оквиру спровођене политике етничког чишћења, денационализацијом и исељавањем неалбанског становништва изграђивала се и концепција „територијалне и етничке Албаније”. Међутим, тако створена „Велика Албанија” била је квази-држава настала стицајем самих ратних околности, која није била међународно призната. Негирали су је чак и неке албанске политичке странке и покрети.

Успостављањем новог поретка, који су после 1945. године успоставиле силе победнице, албанска држава је поново обновљена у граница-

²⁹ Ђ. Борозан, *Западна Македонија...*, 55. Видети још: Маријана Стамова, „Албанският проблем на Балканите: Исторически корени и съвременни измерения”, 108., В: Сборник *Етномалцинствени проблеми в югоизточна Европа през 90-те години на XX век и евроатлантическата интеграция на България*, (София: Албатрос, 2001).

³⁰ Janko Pleterski, „*Narodnooslobodilačka borba na Kosovu i pitanje antifašizma*”, у: *Kosovo: Prošlost i Sadašnjost*, urednik Ranko Petković, (Beograd: Međunarodna politika, 1989), 115.

³¹ CIBAL, F. O. 371/48 090, Southern (Albania), 1945, Albanian-Yugoslav Relations, p. 11.

ма које је добила крајем Првог светског рата. Тим решењима део албанског становништва поново се нашао изван граница комунистичке Албаније. Због одбијања влада САД и Велике Британије да признају нови комунистички режим у Тирани, албански комунисти били су приморани да се ослоне на југословенску помоћ и координирају борбена дејства са Југословенском армијом Јосипа Броза како би изборили победу над балистичким антикомунистичким покретом и прозападно настројеним формацијама. Све то принудило је Албанску КП на челу са Енвером Хоџом да у првим поратним годинама не ставља на дневни ред веома актуелно питање: коме ће припадати Косово и Метохија, као и питање већих права албанске мањине у „Титовој Југославији“.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Аврамов, Смиља. *Геноцид у Југославији у светлости међународног права*. Београд: Политика, 1992.

Avramovski, Živko. „Prilog pitanju italijansko-albanske iredentističke propagande na Kosovu i Metohiji u vreme Minhenske krize i okupacije Albanije”. *Istorijski glasnik*, br. 2–3(1964).

Батковски, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. (Илегални здруженија-вооружени одметнички групи, илегални организации и илегални групи, создадени од позициите на албанскиот национализам во Македонија во периодот 1945–1987 година), Скопје: Мугри 21, 1994.

Борозан, Ђорђе. *Велика Албанија: Поријекло – идеје – пракса*. Београд: Војноиздавачки завод, 1995.

Борозан, Ђорђе. „Западна Македонија, Косово и Метохија у концептима територијалне и етничке Албаније”. *Војно дело*, бр. 3(1998).

Борозан, Ђорђе. „Југославија и Албанија у двадесетом вијеку”. У: *Југословенска држава 1918–1998*, Уредник Владо Стругар, Београд: ИСИ, 1999.

Бошковић, Бранко. „Страдања и прогони Срба и Црногораца са Косова и Метохије током Другог свјетског рата”. У: *Други свјетски рат – 50 година касније*, Уредник Владо Стругар, Подгорица: ЦАНУ, том I, 1995.

Фолић, Милутин. „Окупациони систем и колаборација на Косову и Метохији 1941–1945”. У: *Други свјетски рат – 50 година касније*, Уредник Владо Стругар, Подгорица: ЦАНУ том I, 1995.

Hadri, Ali. „Nacionalni i politički razvitak Albanaca u Jugoslaviji”, *Pregled*, br. 4 (1970).

Коматина, Бранко. *Југословенско-албански односи 1979–1983*. Београд: Службени лист СРЈ, 1995.

Лагатор, Шпиро. „Квислиншке војне формације у Црној Гори 1941–1945”. У: *Други свјетски рат – 50 година касније*, Уредник Владо Стругар, Подгорица: ЦАНУ том I, 1995.

Nasi, Lefter. „The Special Features and Results of the Anti – fascist National Liberation War in Kosova”. In: *The Truth on Kosova*, Editor Nasi Lefter, Tirana: Encyclopaedia publishing House, 1993.

Ненезић, Драган. „Југословенске области под фашистичком Италијом 1941–1943. Планови и последице”. У: *Други свјетски рат – 50 година касније*, Уредник Владо Стругар, Подгорица: ЦАНУ том I, 1995.

Pleterski, Janko. „*Narodnooslobodilačka borba na Kosovu i pitanje antifašizma*”. У: *Kosovo: prošlost i sadašnjost*, Urednik Ranko Petković, Beograd: Međunarodna politika Beograd, 1989.

Skendi, Stavro. *Albania: East – Central Europe under the Communist*. London: Thames& Hudson, 1957.

Стамова, Маријана. „Албанският проблем на Балканите: Исторически корени и съвременни измерения,” 108., В: Сборник *Етномаџинствени проблеми в югоизточна Европа през 90-те години на XX век и евроатлантическата интеграция на България*, София: Албатрос, 2001.

International Information Centre for Balkan Studies /CIBAL/ Southern (Albania), Albanian-Yugoslav Relations.

Dr. Mariyana Stamova, Associate Professor

Institute for Balkan Studies with Centre of Thracology

Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria

E-mail: marianastamova@yahoo.com

THE ALBANIAN ILLUSIONS DURING THE SECOND WORLD WAR

(Summary)

The status quo of the Balkans, reached by the Versailles system of peace treaties, was destroyed in the course of the Second World War. From all Balkan states Albania was the first to experience the new order of Hitler and Mussolini and with their help accomplished its national program, precisely the unification of the Albanian people and the establishment of an Albanian identity in the Balkans. In these years “Greater Albania” was a wartime creature, which did not get international recognition. The end of the war also put to rest the idea of a national unification of the Albanian people. The Albanian state again had its boundaries established after the end of World War I; a large part of the Albanian population was left out of these borders.

KEY WORDS: *The Balkans, Versailles system, Second World War, Albania, “Greater Albania”, Hitler, Mussolini*